

Ctibor Nečas: Romové v České republice včera a dnes. Univerzita Palackého, Olomouc 1999, 129 s.

Publikace, která vyšla v rámci „Projektu romského vzdělávání“, je rozdělena do devíti kapitol, které na posledních šesti stránkách autor doplňuje bohatým výčtem relevantní literatury.

Prostřednictvím této práce se čtenář dostává k tématu, o něž čím dál více roste zájem veřejnosti (svědčí o tom v pořadí již 4. vydání), a to k problematice Romů v minulosti a přítomnosti. Popisuje především romskou menšinu v České republice, její místo ve většinové společnosti a jakým způsobem se utvářely a utvářejí vzájemné vztahy obou – majority a minority.

Ctibor Nečas nás seznamuje nejprve se „Stavem a úkoly romistiky“ (s. 4–8). Představuje romistiku jako obor, který je zatím ve svých počátcích a zahrnuje celou škálu humanitních oborů, jež se zabývají jednotlivými základními informacemi o určité etnické skupině, jako např. demografie, sociologie, psychologie, lingvistika, etnologie, folkloristika, historiografie, atd. „Romistika je tedy multidisciplinární obor, který se zabývá koordinovaným získáváním, tříděním a zprostředkováváním nezbytných znalostí o romském etniku“ (s. 4).

Počátky výzkumů o Romech pocházejí zřejmě ze 16. století, uveřejněním prvních odborných příspěvků o romštině. V průběhu staletí se tímto tématem zabývala lingvistika a od 19. století také antropologie, etnologie a folkloristika. V roce 1888 byla založena vědecká společnost Gypsy Lore Society a měla zásluhu na konstituování romistiky jako multidisciplinárního oboru.

Fenomén romského etnika zajímal většinou lingvisty, u nás v počátcích

hlavně F. Štampacha, po roce 1945 J. Lípu, v současné době je to především osobnost M. Hübschmannové, aj. Na tomto místě Ctibor Nečas také kritizuje některé podle něho „diletantské práce s četnými nedoloženými spekulacemi a s mnoha formálními nedostatky“ a neúspěchy institucí u nás, které se hodlaly zabývat řešením romské otázky.

V další části je pak popisován život a postavení Romů, kteří pravděpodobně patřili k původnímu obyvatelstvu Indie, práva a povinnosti občanů na tomto území od přelomu 2. a 1. tis. př. n. l., rozvoj hinduismu, migrační vlny, nejednotné označování Romů, atd., na což navazuje „Vstup romských protagonistů na jeviště evropských a českých dějin“ (s. 16–22) a hned poté „Psanci“ (s. 23–33).

V těchto dvou kapitolách je na nejrůznějších písemných pramenech dokládán příchod Romů do Evropy a hlavně reakce místních obyvatel. Zpočátku byli tito příchozí lidé vnímáni jako dobří řemeslníci, hudebníci a baviči. Po Evropě se nejdříve pohybovali bez jakýchkoliv obtíží, obyvatelé je tolerovali a obdarovali. Avšak postupem času se stali konkurencí v nabídce některých služeb (předpovídání budoucnosti, černá magie, hudba, tanec). Asi od přelomu 15. a 16. století přišla doba jejich odmítání, konfliktů s místním obyvatelstvem a přijímání obecných opatření proti Romům.

Romové začali být podezříváni z vyzvědačských služeb pro tureckého sultána, ze žhářství a mnoha dalších přestupků. Roku 1545 byl Ferdinandem I. vydán první mandát, který vypovídá kočovné Romy z Českého království. I přes tato a další nařízení a opatření však na naše území stále proudily skupiny Romů, hlavně z Uher, a většina se zde usazovala natrvalo.

„Vztah společnosti k Romům byl rozporuplný. Na jedné straně se na ně pohlíželo jako na neužitečné a nebezpečné živly, které způsobem svého života a příživnictvím vyvolávaly četné starosti a konflikty, působily drobné i vážnější škody na majetku, ohrožovaly klid a pořádek, na druhé straně svým postavením a jazykem a jinými odlišnostmi podněcovaly látku k nejrůznějším vybájeným legendám a vyprávěním“ (s. 32).

Usazování Romů na našem území probíhalo v několika vrstvách odlišného charakteru a s různým cílem. Kapitola „Tři vrstvy usedlíků“ (s. 34–50) je rozdělena na: 1. tolerování Romů na některých panstvích, které však bylo stále omezeno různými nařízeními a zákazy. 2. pokusy o nucenou asimilaci Romů, hlavně z důvodu nespokojenosti a stížností majoritní společnosti na styl a způsob romského života. Cílem bylo připodobnit Romy ostatnímu obyvatelstvu – usazováním na stálých místech, nucením k práci v zemědělství, plněním náboženských povinností, oblékáním, dodržováním osobní hygieny, atd. 3. svobodné rozhodnutí Romů k přirozenému přechodu k usedlému životu, což mnohdy okolí nepřijímalo s nadšením.

Zde autor velmi podrobně líčí situaci Romů, kteří k nám přišli poč. 18. století, jak se zachovala naše společnost od úředníků až po obyvatele jednotlivých lokalit, kde se Romové pohybovali a postupně zabydlovali. V podrobném popisu nechybějí ani konkrétní jména a místa spolu s událostmi, které pro nově přichozí mnohdy znamenaly náklonnost či odmítání ze strany starousedlíků.

Život příslušníků romského etnika u nás dokumentují kapitoly, kde jsou popisovány jako „Kočovníci, nebo spíše tuláci“ (s. 51–65), „Mučedníci“ (s. 66–83) a „Přistěhovalci“ (s. 84–103). Původně se Romové pohybovali z místa na místo

pěšky a přespávali v přenosných stanech, nebo jezdili v maringotkách a vozech s plachtami, které táhli koně. Provozovali kovářské práce a bavili lidi kejklářstvím a hudbou. Živil se překupnictvím, lichvou a dalšími službami, což některým vyneslo značné bohatství. Naproti tomu existovali také tuláci, kteří „svým způsobem života narušovali obecně uznávané normy a hodnotové vzorce“. Proti nim se postupovalo v souladu s vládními zákazy a nařízeními. Byl zakázán potulný a kočovný způsob života, pobyt Romů v určitých obvodech, velkých městech, lázních, apod.

To, co ovlivnilo život Romů v Evropě, byla hlavně II. světová válka. Pro romskou populaci se stala dobou protiromských výnosů a uvěznováním ve sběrných táborech. Tzv. zločinci a asociálové byli odváženi do donucovacích pracoven a koncentračních táborů. Sběrné tábory v Letech a Hodoníně se přeměnily na tábory cikánské, kde později proběhl holocaust protektorátních Romů. Posledním místem pobytu se pro mnohé stal cikánský tábor v Auschwitz- Birkenau, kam byli deportováni hromadně ve velkých transportech.

Po skončení války se začalo se zjišťováním stavu romské populace u nás. Soupisy se ale týkaly především kočovných Romů, takže usedlíci se do těchto součtů nedostali. Evidovaly se romské rodiny, které vyžadovaly zvláštní sociální péči, nikoliv ale Romové integrovaní do majoritní společnosti. Z tehdejšího soupisu ministerstva vnitra vyplývá, že na našem území žilo v roce 1947 asi 16 752 Romů. Toto číslo stále narůstalo, neboť k nám nadále přicházeli Romové přes Rumunsko a Maďarsko většinou z Balkánu a také z východního Slovenska.

Jako řešení problémů této populace se nabízelo dosídlování pohraničí a obnova

hospodářství v těchto místech. Romové tak získali bydlení a obživu a možnost začlenění se do běžného života majoritní společnosti. Prostorové členění Romů vypadalo v roce 1980 následovně: 80,8 % ve městech a obcích městského typu, 19,2 % na venkově. V těchto letech také došlo k absolutnímu nárůstu romské populace, vysoké zaměstnanosti a zlepšení životní úrovně. Pokroky byly zaznamenány i v oblékání a vaření, kde se čím dál více uplatňovaly prvky ze života české společnosti. Vedle toho ovšem existovaly i problémy s pracovní morálkou, nízká motivace pro vzdělání a omezená znalost češtiny.

O tom, jak se současná společnost vyrovnává s romskou otázkou, informuje poslední kapitola této studie s názvem „Současníci“ (s. 104–121). Romové představují jednu z nejpočetnějších menšin v České republice a týká se jí také řada vydávaných publikací. Jsou zpracovávány základy romské gramatiky, byl vydán česko-romský a romsko-český slovník, romská přísloví, verše, próza, písně, atd. Nelze přehlédnout ani další aktivity – např. činnost Muzea romské kultury v Brně, které pravidelně organizuje výstavy prací romských autorů, přednášky, organizuje mezinárodní konference a pořady pro děti.

Druhá část kapitoly však poukazuje na negativní skutečnosti, za které je považováno nevyhovující bydlení Romů, špatná životospráva, neúspěchy ve studiu, nezaměstnanost, kriminalita, diskriminace ze strany majoritní společnosti, což je zakončeno výčtem činů s rasovým motivem. Nakonec jsou zmíněny i nedávné emigrační vlny Romů převážně do Kanady a Velké Británie.

Vydáním této publikace Ctibor Nečas seznámil čtenáře s dějinami Romů, jejich příchodem na naše území a sou-

časnými problémy, které se týkají nás všech. Jako jeden z odborníků na tuto problematiku, se snaží svou prací upozornit na to, že se mezietnické problémy v české společnosti nedají přehlížet a čím více budeme informováni o společnosti a kultuře etnik, která tu s námi žije, tím více budeme schopni jim porozumět a podporovat bezkonfliktní soužití.

Lucie Procházková

ROMOVÉ – O ROMA. Tradice a současnost. Angodez the akának. Moravské zemské muzeum / SVAN, Muzeum romské kultury. Brno 1999, 90 s.

Tato publikace byla vydaná jako součást projektu „Romové – Hledání domova“, který zahrnoval ještě výstavu Rodas amaro than (Hledání domova) v Muzeu romské kultury a další doprovodné akce, na nichž spolupracovalo i Moravské zemské muzeum.

Úvodní slovo napsali ředitelé obou muzeí – PhDr. Ilona Lázníčková a PhDr. Petr Šuleř a seznámili tak čtenáře se smyslem své práce – představit veřejnosti osobitý svět Romů, jejich historii, tradiční materiální a duchovní kulturu, změny v současném životním stylu a přispívat tak výchově k toleranci kulturních odlišností v naší společnosti.

O tom, že „Romština naznačuje původ Romů“ pojednává kapitola Mileny Hübschmannové, která popisuje lingvistická hledání romštiny mezi indickými jazyky. Problémem v tomto jazyce je mnohočetnost dialektů, jejichž původ má kořeny už v Indii, kde Romové žili v různých komunitách a asi hovořili i odlišnými dialekty. V roce 1990 byl schválen mezinárodní romský pravopis, který se užívá alespoň v oficiálních dokumentech.